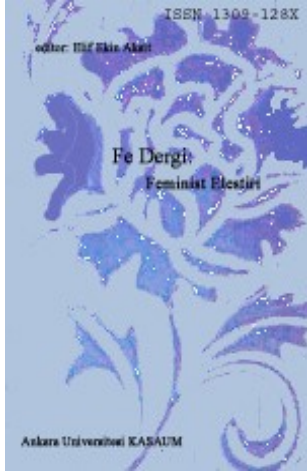

Yayınlayan: Ankara Üniversitesi KASAUM

Adres: Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Cebeci 06590 Ankara

Fe Dergi: Feminist Eleştiri 9, Sayı 1
Erişim bilgileri, makale sunumu ve ayrıntılar için:
<http://cins.ankara.edu.tr/>

Kesişen Kimlikler Ekseninde Bir Konum Tartışması: Bir Kadın Araştırmacının Türkiye’de Yaşayan Rus Göçmen Kadınlarla Karşılaşmasından Notlar
Ayla Deniz

Çevrimiçi yayına başlama tarihi: 7 Haziran 2017

Bu makaleyi alıntılanmak için: *Ayla Deniz “Kesişen Kimlikler Ekseninde Bir Konum Tartışması: Bir Kadın Araştırmacının Türkiye’de Yaşayan Rus Göçmen Kadınlarla Karşılaşmasından Notlar” Fe Dergi 9, no. 1 (2017), 12-26.*

URL: http://cins.ankara.edu.tr/17_2.html

Bu eser akademik faaliyetlerde ve referans verilerek kullanılabilir. Hiçbir şekilde izin alınmaksızın çoğaltılamaz.

Kesişen Kimlikler Ekseninde Bir Konum Tartışması: Bir Kadın Araştırmacının Türkiye’de Yaşayan Rus Göçmen Kadınlarla Karşılaşmasından Notlar

Ayla Deniz*

Araştırmacıların çalışma grubu seçimi, grupla bağlantı kurma, veri toplama, veri analizi, yorumlanması ve yazımı sürecinde yaşadıkları yazıya geçmeye başladı son zamanlarda. Bu alandaki yazın, sıklıkla konumsallık tartışmaları ekseninde gelişiyor. Ben de bu tartışmalara, 2012 yılında tamamladığım “Rusya’dan Antalya’ya Ulaşımı Göç ve Bu Göçün Sosyo-Mekânsal Sonuçları” isimli yüksek lisans tezimin ve “Rusya-Türkiye Göç Sistemi: İstanbul’da Karma Evlilikler ve Ulaşımı Pratikler” isimli devam eden doktora tezimin saha notları üzerinden katkı sağlamayı hedefliyorum. Bu çalışmada, araştırmacı ve araştırılan arasındaki ilişkide etnisite, toplumsal cinsiyet ve sosyo-ekonomik statü kategorilerin nasıl kesiştiğini ve sürekli müzakere gerektiren bağlam bağımlı konumun, araştırma sürecine etkisini tartışıyorum.

Anahtar Kelimeler: konumsallık, saha çalışması, göç, Rus kadınlar

A Position Discussion on Intersecting Identities: Notes from a Woman Researcher Meeting with Russian Migrant Women Living in Turkey

The experiences of the researchers in fieldwork on selection of researching groups, communication with them, data gathering, analyzing, interpretation and writing process has recently begun to put down on paper. The literature in this area is often evolving around the discussion of positionality. I would like to make contribution on these academic disputes through fieldwork notes of my master's thesis "Transnational Migration from Russia to Antalya and Socio-Spatial Consequences of This Migration" I completed in 2012 and the ongoing doctorate thesis "Russia-Turkey Migration System: Mixed Marriages and Transnational Practices in Istanbul". In this study, I discuss how ethnicity, gender and socio-economic status categorizations intersect between researcher and participant, and the context-based position that requires continuous negotiation, the effects of the research process.

Keywords: positionality, fieldwork, migration, Russian women

Giriş

Emine Onaran-İncirlioğlu (2016: 182), toplumsal yaşamın pazarlık, çekişme, uzlaşma sonucu anlam kazanan kavramlar aracılığıyla oluşturulduğunu belirtir. Toplumsal yaşamın türlü yönlerini sistematik bir anlayışla ortaya koymaya çalışan sosyal bilimcilerin araştırmaları da, yukarıda bahsedilen karşılaşma biçimleri ekseninde biçimlenir. Bu karşılaşmaların nasıl gerçekleştiğini anlamak, içinde hem tarafların birbirini nasıl gördüklerini yani konumsallığı hem de bu yolla üretilenin niteliğinin ne olduğunu barındırır.

Konum tartışmaları, nitel araştırmalarda kendine sıkça yer bulmaya başlamıştır. Araştırmacılar, kendi konularını sıklıkla araştırdıkları kişilerin ne oldukları ve onları nasıl gördükleri üzerinden kurduklarını söylerler ama bu aynı zamanda onların kendilerini nasıl gördükleriyle de ilgilidir. Her ne şekilde olursa olsun, bu tanımlamalar kimlikler etrafında kavramsallaşır; bu kimlikler de kimin, kimi, neyi, nasıl, neden, ne zaman, nerede çalışacağını çoğu zaman gerekçelendirmeye yeter. Brian Fay (2012: 24), herkesin kimliğinin, önemli ölçüde, içinde yaşadığı toplumsal ve kültürel dünyanın bir fonksiyonu olduğunu belirtir. Konumu belirleyen kimlikler, kişilerin deneyimlerinin de çerçevesini oluşturduğu için, kimliği yaratan bağlamdan bağımsız çalışma yapmak mümkün değildir.

* Ankara Üniversitesi DTCF Coğrafya Bölümü Araştırma Görevlisi

Konum tartışmalarının altında kimin daha iyi bilebileceği yatar. Bu da, araştırmacının hakkında araştırma yapılan kişilere mesafesini barındıran içerde-dışarda (gerçekte ise pek çok kez arada) oluşunu içerir. Öncelikle içerinin ve buna karşılık dışarının nasıl tanımlandığına, sonrasında ise bunun araştırmaya sağladığı katkı ve sınırlılığa değinmek yararlı olacaktır. İçerden araştırma, araştırmacının araştırma yürüttüğü nüfusun bir üyesi olmasıdır (Kanuha, 2000), yani araştırmacının kimliğinin, dilinin ve deneyimlerinin çalıştığı grupla ortaklaşmasıdır (Asselin, 2003). Bir başka deyişle içerde olan araştırmacılar çalışma gruplarıyla kültürel, dinsel, etnik, ulusal ve dini mirası paylaşırlar (Nowicka ve Ryan, 2015).

Çalışılan grubun mensubu olmanın araştırma açısından özel bir faydası elbette vardır. Dil kullanımından toplumun tarihine ve gündelik kültürüne kadar pek çok alana aşınadır. Bu da araştırmacının aşması gereken mesafeyi kısaltır (ODTÜ Göç Araştırmaları Grubu, 2015: 200-201); gruba erişimde ve grup üyeleriyle etkileşime girmekte kolaylık sağlar (Carling vd., 2013); katılımcıların güven duymasını ve görüşmeye açık olmalarını kolaylaştırabilir (Corbin Dwyer ve Buckle, 2009: 58). İçerden araştırmalar, temelde bir grubun üyelerini en iyi şekilde bu gruba üye olanların anlayabileceği savını barındırır ama bu Brian Fay'e (2012: 22) göre oldukça problemlidir:

“Bilmek için o grubun parçası olmak ya da benzer deneyimleri yaşamak gerekliyse, insanlar üzerindeki birçok bilimsel çalışma itibarını yitirirken sosyal bilimler de kendi içinde çelişen bir kavrama dönüşür. Bilim ilke olarak bütün fenomenleri incelemeye ve bütün araştırmacıların analizine açık olmalıdır. Eğer sadece birbirine benzeyenlerin birbirini anlayabileceği düşünülürse, incelediği insanlardan farklı olan araştırmacının önünde bir engel bulunur. Bunun yanında eğer araştırmacının sadece kendine benzeyenleri anlayacağı düşünülürse, size benzemeyenleri çalışan bir araştırmacı da anlaşılabilir.”

Araştırmacının, araştırdığı grupla kültürel mesafeyi aşma ihtiyacı duymaması da bir sorun olarak kabul edilebilir. Çünkü mensubu olunan topluluğa karşı verili yakınlık kimi durumları anlama çabasını bulandıran bir körlüğe neden olabilir (ODTÜ Göç Araştırmaları Grubu, 2015: 200-201); dışarda olanlar ise hafife alınan birçok şeyi belirginleştirebilir ve açıklayabilirler (Carling vd., 2013). Ayrıca içerde olan araştırmacı, grupla yakınlığından dolayı deneyimleri genelleme riskiyle ve kendi deneyiminin katılımcınının önüne geçmesi olasılığıyla da karşı karşıyadır (Corbin Dwyer ve Buckle, 2009: 58). Öznenin bir araştırmacı olarak dışarıdan konumu, bilgiye erişimde çeşitli zorluklara sebep olsa da, eleştirel anlamda konuyu anlamaya ve yorumlamaya yardım edebilir (Coşkun, 2016: 117). Görüldüğü gibi, hem içerden hem de dışardan konumlanarak araştırma yapmanın kendine göre avantajları ve dezavantajları vardır (Corbin Dwyer ve Buckle, 2009: 57). Elbette, dışarı ve içeri tanımları da değişkendir. İçerde-dışarıda olma tartışmalarına ilgi artarken, hem araştırmacıların ve araştırılanların çoklu pozisyonları olduğu (Ryan vd., 2011) hem de bu pozisyonların farklı zamanlarda müzakereye ihtiyaç duyduğu (Sherif, 2001) belirtilmiştir. Bir başka deyişle, araştırmacının araştırma sürecinin bütün aşamalarında yer almasından dolayı, hiyerarşileri ve güç farklılıklarını tanıması, karşı karşıya kalması ve müzakere etmesi gerekir (Botterill, 2015). Arthur'a (2010) göre araştırmacının konumu onun bulunduğu sosyal, politik ve kültürel değerlere göre belirlenen bağlama veya zamana göre değişir. Sosyal bilimlerde içeriden ve dışarıdan konumlandırılmalar zamana ve disiplinlere bağlı olarak değişen farklı tanımlamalarıyla uzun süredir teorileştirilmiştir (Milligan, 2016). Neticede araştırmacının bağlam bağımlı türlü kimlikleri, onu bazen içeride, bazen dışarıda tutabilir. Durumsal kimliklere ve göreceli güç algısına karşı geliştirilen bilinçlenme bu nedenle önemlidir. (Angrosino, 2005). Konumu belirlemek, bir anlamda taraflılığı ve bunu yaratan bilinci gündeme getirir. Rose'a (1985) göre tarafsızlık yoktur. Sadece birinin önyargılarının az ya da çok farkında olmak vardır ve eğer dışarıda bırakılan şeyin gücü bilinmezse, yapılan şey tamamen yönetilemez.

Araştırmaya İlişkin Bilgiler ve Sahaya Giriş

Bu çalışma, sosyal bilimlerin araştırma gündeminde ilk sıralarda yer alan göç konusunda biri tamamladığım biri ise tamamlamak üzere olduğum iki uzun dönemli çalışmanın saha deneyimleri üzerinden konum meselesini tartışmayı içeriyor. İlk çalışma, ön sahasına lisans bitirme tezimi için 2008 yılında başladığım ve 2012 yılında tamamladığım “Rusya’dan Antalya’ya Ulusaşırı Göç ve Bu Göçün Sosyo-Mekânsal Sonuçları” isimli yüksek lisans tezim; diğeri ise ön sahasına 2014 yılında başladığım “Rusya-Türkiye Göç Sistemi: İstanbul’da Karma Evlilikler ve Ulusaşırı Pratikler” isimli devam eden doktora tezim.

İki farklı şehirde sürdürdüğüm bu çalışmalarda, Antalya’da sahada en kesintisiz kalışım 3 ayı bulurken; İstanbul’da bu, 1 ayla sınırlı kaldı. Ancak her saha bitişinde birkaç ay yaptığım görüşmeleri değerlendirdikten sonra ya sahaya geri döndüm ya da internet üzerinden görüşmelerimi sürdürmeye çalıştım. Araştırmalarda, alanda geçirilen sürenin uzamasının, grubun araştırmacıyı kabullenmesi üzerinde olumlu etkisi olduğunu ortaya koyan çalışmalar vardır. Bununla birlikte alanda kalışın uzamasının araştırma maliyetinin artmasına yol açması nedeniyle de, genellikle kısa süreli ve periyodik ziyaretlerin araştırmacılar tarafından tercih edilmesi yaygındır (Nahya ve Harmanşah, 2016: 29) ki benim de tercihim bu yönde oldu.

Bazen hiç beklemediğim bir şekilde kısa sürede oldukça nitelikli görüşmeler yaptım, bazen de çok büyük beklentilerle gittiğim görüşmelerden eli boş döndüm. Bu süreçte yaşadığım en ilginç olaylardan biri, Rusya-Türkiye arasındaki uçak krizi sonrası yaşananlardı. Bu krizi kısaca hatırlatmam gerekirse, Rus jeti Türk hava sahasına girdiği için düşürülmüştü, ardından Rusya’nın Türkiye’ye turistik seyahatlerde vize serbestliğini kaldırma, çeşitli anlaşmaları askıya alma veya Türkiye’den gelen kişileri ve ürünleri sınırda bekletme gibi uygulamaları olmuştu. Uçak düşürme olayının olduğu hafta, görüşme için randevulaştığım herkes, görüşmeyi iptal etti. Krizden iki hafta sonra ise, Rusya’nın yaptırımlarından dolayı Türkiye’deki yaşam kaliteleri etkilenen Rus kadınlar, görüşme için beni aramaya başladılar. Sabah 6’da çıktığım eve, İstanbul’un bir semtinden diğerine geçerek ancak gece 11’de yeniden girebildim. Burada kadınların derdi, iki ülke arasında ve sıklıkla kendi bağlantılarıyla iş yapan eşlerinin durumunu anlatmak, işleri bozulduğu için eşlerinin onları suçladıklarını duyurmak, milliyetçi Türklerin ve Rusların saldırılarından bahsetmek ve yaşadıkları belirsizliği konuşarak aşmak gibi amaçları kapsıyordu. Bu dışsal gelişme, grubun beni kabulünü hızlandırdı; doktora tezimde Rusya-Türkiye krizini bir alt bölüm haline getirdi; çalışmayı krizden önce-krizden sonra diye ikiye ayırmama neden oldu ve bunu belirleyen tamamen sahanın kendi dinamiği idi. Alanda kesintisiz uzun süreli kalmamam da, periyodik bir hareketlilik sürdürmeye çalıştım. Böylece görüşmelerime uzun süreli gözlemi ekledim ki gözlem yaptığım mekânlar ve etkinlikler oldukça çeşitliydi (Kiliseden tiyatro salonlarına, bayram kutlamalarından dil kurslarına, derneklerden kafelere, evlerden iş yerlerine...). Rus kadınlar beni kendilerinin çok zaman geçirdikleri mekânlarda görmeye alıştı ve onlara zarar vermeyeceğim konusunda daha fazla ikna oldular.

Alanı periyodik ziyaretlerim, burada görece uzun süre kalışım ve farklı bağlantılar üzerinden görüşme yapmam nedeniyle, birçok görüşmeye gittiğimde benimle ilgili bazı bilgiler benden önce görüleceğim kişiye gitmiş oluyordu. Hatta önceki çalışmalarımı internette bulup indirenler ve oradaki bölümler hakkında fikir belirtenlerin sayısı oldukça fazlaydı. Bu, grubun örtük bir şekilde beni kontrol etmesine yol açtı ama ben bundan rahatsızlık duymadım. Çünkü kendi çalışmamı anlatmak için geçirdiğim ikna süresi kısalmış oldu. Ben literatürde görüşmeye bu denli hazırlanan başka bir göçmen grubunu henüz görmedim.

Sürdürdüğüm çalışmalarda ilk başvurduğum birimler kurumsal kimliklerinden dolayı Rus dernekleriydi. Türkiye’de yaşayan birçok göçmen grubuna göre Ruslar, çok kısa sürede, çok iyi örgütlenmişlerdi ve bu örgütlülük içinde kültür festivalleri düzenlemekten göçmenlerin sosyal ihtiyaçlarına veya yasal durumlarına yönelik desteklere kadar geniş bir faaliyet ve dayanışma ağı oluşturmak vardı. Dernekleri de içeren sivil toplum kuruluşlarıyla araştırma sürecinde yaşananların, araştırmayı ikilediği örneklerle rastlamak mümkündür (Mutlu, 2016: 42) ve bu çalışmalarda da derneğin belirleyici olduğu durumlar söz konusu oldu. Ben Antalya ve İstanbul’da toplamda 5 dernekle ve bu derneklerin Ankara’daki koordinasyon merkeziyle ilişki kurdum. Derneklerin yönetim kadrolarının tamamı kadındı ve her derneğin faaliyet alanı farklıydı. Dernekleri çalışma hakkında bilgilendirerek beni üyelerine ulaştırmalarını rica ettim ve araştırmamın seyrini değiştiren gelişmeler de burada başladı. Antalya’daki Rus derneklerinden biri iktidar partisini, diğeri ana muhalefet partisini destekliyordu. Hatta bir

dernek üyesi Kemer’de belediye meclis üyesi olmak için ana muhalefet partisinden aday olmuş, bir diğer dernek başkanı da Antalya’da iktidar partisinden belediye meclis üyesi olarak seçilmişti. Rus topluluğu içindeki kadınlar da kendi politik görüşleri doğrultusunda bu derneklere üye olmuşlardı. Elbette Rus diasporası için birlikte hareket etmeleri gerektiğinde yan yanaydılar ki bu onların bütününe etkileyen Rusya ve Türkiye’deki politikaları kapsıyordu. Rusya’da politikayı takip etme düzeyi büyük farklar gösterse de, temelde Putin’i destekleyenler ve desteklemeyenler olarak ayrılabilirdi ve bu destekçilerin köken şehirler ya da sınıfları üzerinden kolayca kategorik hale getirilmesi mümkün değildi. Dolayısıyla Türkiye’deki politik duruşlarının benzerlerini köken ülke için aynı perspektifle sürdürdüklerini söylemem mümkün değil. Türkiye bağlamında, bu ülkenin politikasına dair görüş farklılığının yarattığı iklim, sahada zor anlara yol açtı. Mesela, aynı dernek kanalıyla gitmek aynı profilleri ortaya çıkarıyordu ve örneklem çeşitlenmesini engelliyordu. Daha önce diğer derneğe üye olan ya da sempati duyan bir kadınla görüşmem, bunu öğrenen karşı dernekten bir kadınla görüşmemin iptal edilmesine veya yarıda kesilmesine neden oluyordu. Çünkü bazıları beni ajan olarak görüyordu (bunda o dernekle ilişkimin bilinmesi yanında Ankara’dan gelmemin de etkisi vardı) ya da tam tersine, önceki görüşmenin nasıl geçtiğini sorarak görüşmecinin hakkında benden bilgi almaya çalışıyordu. İktidar partisine sempati duyan bazı kadınlar görüşmenin onların ne işine yarayacağı sorusuyla çok meşgulken (hatta görüşme karşılığında para isterken), muhalefet partisine yakın birçok kadın çalışmanın akademik yararlılığı üzerine fikir vermeye çalışıyordu. İstanbul’da ise, derneklerin para karşılığı yaptığı sosyal faaliyetler, ekonomi temelli bir ayrımı yaratmıştı. Bunun içinde, Ruslara yönelik yoğun faaliyetleri olan derneklerden biri, bu derneğin sadece Rus kimliğini korumak için program yapmak ve özellikle karma evliliklerden doğan çocukların entegrasyonunu olumsuz etkilemekle suçlanıyordu bir grup kadın tarafından. Başka bir dernek, piyasanın Rus işgücü ihtiyacında başvuru adresi olmuştu ve sadece derneğe yakın kişileri çeşitli işlere yönlendirerek diasporadaki diğer göçmenlere ekonomik kazanç sağlama fırsatı sunmadıkları için ve dernek başkanının başkaları adına söz söyleme hevesinin derneğin eşitlikçi yapısına uygunsuzluğu bakımından eleştiriliyordu. Burada ben, göçmen ve dernek arasında, onların birbirleriyle ilişkileri üzerinden çok kaygan bir zeminde bir süre hareket ettim. Bunların dışında her iki şehirdeki dernek temsilcileri, Rus kadınlara ilişkin çok genelleyici açıklamalar yapmışlardı; kendilerini, temsil ettikleri grubun bütün özelliklerinin vücut bulmuş hali olarak sunmaya çalışıyorlardı. Ancak ne başlangıçtaki gözlemlerim ne de sonraki görüşmelerim bu düzeyde bir idealleştirme veya stereotipleştirmenin doğru olmadığını gösterdi. Araştırmacının alanı toplumsal durumun öznelinin gözünden görmektense, çalışmanın –dernek yöneticisi gibi- anahtar kişilerin kendi değerlendirmelerine fazlasıyla dayanmasına (Bryman, 2001:198) ve anahtar kişinin kendi tercihleri ve eğilimlerine göre şekillenmesine yol açma (Şentürk, 2016: 78) riski mevcuttu. Bu nedenle örneklemimi geliştirmek için resmi yapıların dışına çıkmaya başladım.

Birçok araştırmacı için hayati öneme sahip olan görüşülecek kişilere erişme konusu, benim için bir sancıya dönüşmedi. Çoklu kartopu örnekleme yöntemi kullandığım için, farklı bağlantılar üzerinden kişilere ulaşmaya çalıştım. Antalya’da yaşayan Ruslar kapı komşumuzdu, yakınlarımızın dükkânlarında çalışıyorlardı, işletme sahipleriydi, tanıdığım birilerinin eşi, sevgilisi, annesi veya arkadaşısıydı ve neredeyse hepsinin sonraki çalışma saham olan İstanbul’da tanıdıkları vardı. Dernek üzerinden erişilen kişilerin başka şehirlerdeki bağlantılarının, ilginç bir şekilde o dernek profilinin ötesine taşınması da (aynı derneğe benzer kişilerin yöneldiği bilindiğinde), farklı hikâyelere kavuşmamda bir avantaj sağladı.

2008’den 2017’ye geldiğimde, ardımda iki şehir ve yüzlerce görüşme var. Öncelikle bu süreçte nasıl bir yöntemsel evrilme yaşadığımı paylaşmak istiyorum. Lisans tezimde hakkında uluslararası göç literatüründe fazlaca çalışma bulunmayan Rusların demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri ile göç sebeplerini içeren 25 soruluk bir anketle yola çıktım ve bu anketi, literatürde emekli göçü, yaşam tarzı göçü olarak isimlendirilen bir göç hareketinin Türkiye’de izini süren bir çalışmadan ürettim (Südaş, 2005). Ancak çalışma devam ettikçe, anketlerdeki soruların cevabından çok, anket yaparken yapılan konuşmaların doyuruculuğunu hissettim. Yüksek lisans tezimde yine anketler vardı ama bunun yanında daha uzun notlar tuttuğum görüşmeler de vardı. Vardığım noktada, “yeterince derinleşemediğim” ama bazı fikirlere ulaşmamı sağlayan ve yeni sorularla döndüğüm bir deneyim yaşamıştım. Yaptığım anket, ortaya bir profil çıkarmamı istiyordu, benimse böyle bir tektipleştirmeye farklı olanı görünmez kılmaya niyetim yoktu artık. İnsanların anlatılarını benim öngördüğüm sınırlara hapsedmenin yanlışlığını anladım. Ben hangi yöntemin beni “asıl hikâyeye” kavuşturacağını yolda öğrendim ve bu nedenle doktora tezimi sadece nitel araştırma teknikleriyle sürdürdüm. Antalya’ya nazaran İstanbul’da yaşayan Rusların kentte daha dağınık bir ikamet paterni oluşturmaları ve erişim zorluğu gibi sebepler de, doktora tezimi

süresince niteliksel yöntem kullanma istikrarımı sürdürmemi motive etti. Bunda elbette 2012 yılında başladığım Coğrafya doktora programı yanında 2013 yılında Toplumsal Cinsiyet ve Kadın çalışmaları bütünlük doktora programına başlamam, burada aldığım dersler ve sahada kaldıkça grubun heterojen yapısını daha iyi anlamamın da etkisi oldu. Kısaca, araştırma mantığım ve “gerçeği” arama biçimin değiştiği, kullandığım yöntem de değişmişti.

Araştırma mantığının ve yöntemimin değişimi, Dünya genelinde göç çalışmalarında kadınların konumunun değişimiyle de zamansal ve bağlamsal tutarlılık içeriyordu. 1984’te Morokvasic’in öncü çalışmasıyla, kadınlar göç araştırmalarında görünürlük kazanmıştır. Göç araştırmalarında kadınların daha fazla yer bulmasının ve niteliksel çalışmaların göçlerde önem kazanmasının gelişimi de paraleldir (Nowicka ve Ryan, 2015). Nitel araştırmanın, araştırma sürecini demokratikleştiren ve taraflar arasında güç dengesizliklerini gidermeyi amaçlayan yani, hiyerarşik ve otoriter olmayan bir yakınlık ve samimiyet ilişkisini mümkün kılar (Nahya ve Harmanşah, 2016: 25). Yani niteliksel araştırma katılımcı iledir, onunla ilişkilenebilir ve görüşmeler ve gözlem gibi popüler nitel araştırma yöntemlerini kullanır. Görüşme, araştırma ve araştırılan arasındaki sınır meselesini görünür kılar. Bilginin üretim sürecinde milliyet, dil, etnisite, kültür, toplumsal cinsiyet ve yaş gibi geleneksel sınırlar kadar, ontolojik, epistemolojik ve disiplinlerarası sınırların da farkında olmak, iyi bir kavrayış için gerekir (McNess vd., 2013). Pozitivist gelenek, araştırmacı ve araştırılan arasında analitik bir mesafe geliştirmesini söylerken, yorumculuk araştırma sürecinde öznellik ve sosyal insanın anlamına vurgu yapar. Bununla ilişkili olarak sosyal bilimlerde neo-pozitivist empirisizmin metodolojik hegemonyasına karşı çıkan ve beyaz, batılı, orta sınıf, heteroseksüel erkek dışındakilerin seslerini çıkartmaya çalışan (England, 1994: 242) feminist gelenek, araştırmacıyı öz düşünümelliği ve araştırılanlara dâhil olmayı teşvik eder (Nowicka ve Ryan, 2015), sosyal konuların araştırmaya etkisini görmezden gelmez (Cukut Krilic, 2011:164). Donna Haraway’ın (1988) belirttiği gibi, bilginin konumsal olduğu kabul edildiğinde, bu bilginin ne olduğu kadar nasıl üretildiği de önem kazanır; bilginin nasıl üretildiğinin bilinmesi ise onun ne olduğunun anlaşılmasına yardımcı olur.

Türkiye gibi bir meta-sahayı düşündüğümüzde toplumsal cinsiyet, inanç, sınıfsal konum, siyasi kimlik, bölgesel ya da aile geçmişi, eğitim seviyesi ve hatta medeni durum gibi bir dizi statü, araştırmacı farkında olsun ya da olmasın araştırma sürecini etkileyebilmektedir (ODTÜ Göç Araştırmaları Grubu, 2015: 201). Bu bilinçle, 2008 yılından 2017’ye geldiğimde, yaptığım görüşmenin bana neler söylediğini sesli düşünüyorum. Bu makalede saha notları üzerinden bir konumsallık tartışması yapacağım ki bu, hem grup içi özelliklerin belirleyiciliğini hem de sahaya girişimden buradaki hareketliliğime kadar birçok aşamayı kapsıyor. Bunu yaparken başta Jorgen Carling, Marta Bivand Erdal ve Rojan Ezzati’nin (2013) “Beyond The Insider-Outsider Divide in Migration Research” isimli çalışmasında geliştirdikleri ilham verici tablo olmak üzere, insan hareketliliğinde konum tartışmalarıyla ilgili yazını inceleyerek, anlatımı sistematik hale getirecek bir bölümlenme yapıyorum. Bu bağlamda araştırma grubumu ve deneyimlerin kavramsal karşılıklarını dikkate alarak içeride-dışarıda ve arada olmayı tartışabileceğim 3 alt başlık belirledim. Bunlar, sahadaki belirleyiciliğine göre sırasıyla; Etnik farklılık ve kültürel sınırlar; toplumsal cinsiyet ve sosyo-ekonomik statü. Bu haliyle çalışma, sosyal araştırmalarda kesişimsellik yaklaşımının temel argümanı ile bütünlüyor. Crenshaw’ın (1989) öne sürdüğü kesişimsellik yaklaşımına göre, etno-milliyetçi geçmiş ile sınıf ve toplumsal cinsiyet gibi diğer sosyal kategoriler arasındaki karşılıklı etkileşime bakılmalıdır. Göç çalışmalarında da yer edinen bu yaklaşım (Anthias, 2012; Bastia, 2014; Bürkner, 2012), araştırmacı-araştırılan ilişkisini ve konum meselesini de ortaya koymanın iyi bir aracıdır. Çünkü kategorik düzlemde iç içe geçmiş birçok yapının ürettiği kimlikler, bu kimliklerin karşılaştığı alanda, araştırma sorusundan çok daha belirleyicidir. Göç araştırmacıları kesişimsellik yaklaşımını göç eden kişilerin karmaşık kimliklerini, göçmen topluluğunun grup içi farklılıklarını ve göçmen kimliğini biçimlendiren kamusal hikâyeleri anlamada oldukça yararlı görürler (Bastia, 2014).

Kim England’a göre bizim kendimizi konumlandırılmamız ve bu konumun sordüğümüz soruları, araştırmayı yürütmemizi ve bulgularımızı yazmamızı nasıl etkilediğini yansıtmamız gerekir. Elbette doğal olarak başkalarını anlamaya çalışırken çözümü kolay olmayan bazı etik sorunlarla karşılaşabiliriz. Yazara göre saha çalışması son derece kişiseldir, araştırmacı konumu ve onun biyografisi araştırma sürecinde -ki bu alan çalışması kadar yazımı da kapsar - merkezi bir rol oynar (1994: 251-252). Bu nedenle, ben araştırmalarımda, nesnel olmak gibi sonuçsuz bir çabaya girişmektense- ki herhangi bir kişi, cinsiyet, kişilik ya da tarihi konum olmaksızın, herhangi bir kişiyle aynı bulguları objektif olarak üretme iddiası Carol Warren’a (1988) göre tamamen efsanedir-

pek çok feminist araştırmacının da üzerinde durduğu gibi araştırmacı pozisyonu ve değer yargılarını itiraf etmeyi (Şentürk, 2016: 70), hem benim araştırmacı olarak yok sayılmamı ortadan kaldırması, hem de çalışmanın geleneksel olarak dayatılan gerçeği bulma yolundaki “ideal” çerçeveye uymasına tepki içerdiği için tercih ettim.

Ben Şimdi Neredeyim?

Etnik Farklılık ve Kültürel Sınırlar

Araştırma sürecinde araştırmacının kendini nasıl sunduğu da önemlidir ki özellikle hakkında araştırma yapılanlar köken bilgisi üzerinden araştırmacıyı konumlandırmaya çalışırlar (Henry, 2003) ve göç araştırmalarında araştırmacı konumu sıklıkla etnik kimliğin ortaklaşması ya da ortaklaşmaması üzerinden belirlenir (Cukut-Kırılıç, 2011: 162; McHugh, 2000). Bir başka deyişle, göç araştırmalarında araştırmacının içeriden-dışarıdan oluşuna yönelik ayrımında, araştırmacının göç eden grubun bir üyesi olması onu içeriden yaparken, göçmen kabul eden topluluğun bir üyesiye dışarıdan olarak kabul edilir (Carling vd., 2013). Aynı etnik kökene sahip olan araştırmacılar, sıklıkla karmaşık geçmişlerine bakılmaksızın içerden kabul edilseler de (Narayan, 1993), sosyal bağlam ve araştırmacı özellikleri dikkate alındığında sabit bir konumdan bahsetmek oldukça zordur, araştırmacıların konumları melezdir ve inşa edilmiştir (Carling vd., 2013). Yani, o etnik grubun parçası olduğu halde, yaş, medeni durum, sınıfsal konum gibi farklılaşmalar, araştırmacıyı dışarıdakinden daha dışarıya itebilir. Dolayısıyla göç araştırmalarında etnik kimliğin belirleyici bir rolü görmezden gelinmeden, etnisite dışındaki kategorilerin de önemli olduğu unutulmamalıdır (Cukut Krilic, 2011:162-163).

Etnik kategori kendi içinde hiyerarşi içerir. Araştırmayı sadece araştırılanın etnik grubundan yapmak ya da bunun dışındaki bir gruptan olmak kolaylıkla ikili bir ayrım yaratmaz. Dışarıdan olanın ne kadar dışarıdan olduğu yani etnik olarak kendine ne kadar yakın bulunduğu bir grupla ilişkilendiği de önemli. Bunun altında önemli bir politik algılayma yatar. Güncel devletlerarası ilişkilerdeki gerilimler, etnik grupların mesafelerini de değiştirebilir. Mesela Rusya-Türkiye krizi ortaya çıktığında bu krizden etkilenen kişilerden bazıları, daha önce Ruslar hakkında konuştuğumuzda en fazla Türklerle kültürel yakınlığı olduğunu söylediler de, bir süre sonra tam tersini belirtmişlerdir. Benim görüşmelerim de bu makro ilişkilerin mikro yansımalarını içeriyordu. Bir başka durum, göçmenin kendini bu ülkede nasıl var ettiğiydi. Özellikle Türkiyelilerle evli olanlar, hayatlarını burada geçirme motivasyonuna sahip oldukları için, görüşmelerde etnik mesafenin kısalığını sıklıkla vurguladılar. Elbette bu, benim Türk bir araştırmacı olduğumu, onların ise Rus oldukları gerçeğini ortadan kaldırmaz.

Görüşme yaptığım kişilerle farklı dini geçmişlerimiz olsa da, genel olarak dini yaşamımıza sunma biçimlerimiz ortaklaşmıştı, o yüzden inanç temelli bir çatışma yaşamadık. Ben gözlem yapmak için sık sık gittiğim kiliseye, her zaman uzun hırkam ve başımı örten şalımla girdim; evlerde yapılan görüşmelerde din değiştirenlerden oruç tutan varsa, görüşmemi onların iftar saatine göre tamamlamaya çalıştım. Yine de dinle ilgili verili kategorileri alt üst eden bir örnek yaşadım. Bir görüşmede, akşam yemeğine davet edildim. Ben o hafta Ortodoksların kullandığı mekânlar üzerine çalışıyordum ve okumalarım bu yöndeydi. Görüşmeye giderken dini semboller taşıyan bir obje almıştım ev hediyesi olarak. Eve girdiğimde, görüşeceğim kadının başının örtülü olduğunu görünce elimdeki hediyeyi nereye koyacağımı bilemedim. Sonra da, bu süs eşyası hoşuma gittiği için ona aldığımı ama din değiştirdiğini bilmediğimden bahsettim. Daha sonra oturma odasına geçişte bir bardak su istediğimde hem Rus kadının hem de eşiyle annesinin şaşırıldığını gördüm. Çünkü daha iftar saati gelmemişti ve onlar benim oruçlu olduğumu varsayıyorlardı. Rus kadının eşi, herkes tabi neye inanırsa özgürdür diye konuşsa da evdeki büyükhanım gençlerin dinden gittikçe uzaklaşmalarını söyledi ama “sen yanlış anlama yani” diyerek. O ortamda Rus kadın din değiştirerek içerde olmuştu, ben verili dinin kurallarına uygun davranmayarak dışarıda. Sonraki görüşmelerde dini ya da milli sembollerini çağrıştıran unsurlar taşımamaya dikkat ettim, bu tür hediyeler de almadım.

Saha çalışmasında önemli bir farklılık da dil üzerineydi. Alan araştırmasında, Türkçeyi kısa sürede iyi bir şekilde konuşabilecek düzeyde öğrenen kişilerle görüşmüş olsam da, anadilde ortaklaşmamamız çeşitli zorlukları da beraberinde getirdi. Bu zorluklar yanlış anlaşılma kelimelerden, randevu için sözleşirken yanlış yerde hemfikir olup saatlerce birbirimizi bekleme kadar gitti. Özellikle saha çalışmasının ilk dönemlerinde, Rusça derslerine yeni başlamıştım ve daha çok anlıyor, daha az konuşabiliyordum. Bu halde sahadayken görüşmeleri Türkçe ve

İngilizce yaptık. Görüşme öncesi bana aracı olan kişinin beni Rusça tanıtırken kullandığı cümleleri ya da odak grup görüşmelerinde kişilerin birbiriyle yaptıkları Rusça konuşmalarını dinleyip not alabildim. Rusça anlayabildiğimi gruptan saklamamıştım ama grup, sadece konuşmayı bir dil yetkinliği ölçütü olarak kabul ettiği için ve benim bu görünümümün onların iktidarını beslediğini anladığım için sessizliği zaman zaman stratejik buldum. Yine bu dönemlerde, 12 yıldır Antalya'da yaşayan ama Türkçe bilmeyen bir kadınla görüşme yapmaya gittiğimde, Rusça telaffuzumu beğendiğini ama anadilim olmayan bir dilde nasıl görüşme yapmaya cesaret ettiğime şaşırdığını söyledi. Ben de, 12 yıldır Antalya'da yaşayıp Türkçe konuşamamasının bende aynı şaşkınlığı yarattığını belirttim. Bunun üzerine görüşmecim, Rus turistlerin ağırlandığı otellerde çalıştığını, oturduğu semtin oteller bölgesine yakın olmasından dolayı esnafın alışveriş yapacak kadar Rusça bildiğini, bütün bunların ötesinde aslında kimsenin bu zamana kadar ona neden Türkçe öğrenmediğini sormadığını söyledi. Antalya'da turist ve yerlinin iç içeliği, bu gerekliliği herkes için yaratmasa da, İstanbul için bu geçerli değildi. Bunların dışında, özellikle Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı bir kişiyle evli olan Rus kadınlarda, görüşme dili olarak Türkçe kullanılmasının bir topluma uyum sağlama göstergesi olarak önemsendiğini ve kullanıldığını gördüm. Kendilerini daha sınırlı kelime bilgileriyle anlatmaya çalışsalar da, öğrendikleri bu dili kullanım şekillerini okuyabilmek ve kendilerinin bu dili kullanırken anlaşıldıklarını görmenin rahatlığını yaşamalarını istedim. Bunu, birçok görüşmecim ben kendimi Rusça anlatmaya çalışırken de bana sağladı. Her iki tarafın kelimelerinin tükendiği yerde İngilizce yardıma koşuyordu nasılsa. Bir dönem Rusçayı benden çok daha iyi bilen arkadaşlarım da görüşmelere eşlik etti, tercümanlık yaptılar. Ancak bu görüşmelerde, birebir yapılan görüşmelerin samimiyeti oluşmadı. Bunda görüşmelere tercümanlık yapan arkadaşlarımın erkek olmasının yol açtığını düşündüm ve sonraki birkaç görüşmeye kadın arkadaşlarımla gittiğimde görüşmecimin nispeten rahatladığını anladım ama bu deneyim bana, görüşmeleri yalnız yapmamın daha iyi olabileceğini gösterdi.

Farklı bir etnik gruptan olmam ve dinsel farklılıklar kolayca içinden çıkılabilecek statüleri yaratmıyordu ama dilsel yetkinlik, bana önemli bir sınır aşma aracı gibi görünmüştü sahaya başladığımda. Türkiye'ye uyum konularında konuşurken Türkçe, uluslararası olmayı konuşurken İngilizce, cinsellik ve şiddet konuşurken Rusça kendini ifade etmeyi seçen bu kadınlar için ben, ana dillerinin bütün inceliklerine hâkim biri değildim. İçeride olmak için dil yetkinliğini dert ederken, İstanbul'da Rus diasporasıyla ilgili çalışmak için gelen bir Rus araştırmacı düşüncemi değiştirdi: O, bu dile ve kültüre tamamen hâkim olsa da, istediği görüşmeleri bir türlü yapamamış, gruba kabul edilmemişti. Bu kabul edilmeyişin farklı kişilere göre farklı sebepleri vardı. Kimi Rus kadınlara göre, araştırmacı çok üstten bir dille görüşme yapmaya çalışmıştı. Kimilerine göre bu araştırmayı neden yaptığının zayıf bir açıklama getirmişti ki bu, kişilerde araştırmanın başka bilgilere erişmek için bir kurgu olduğunu bile düşündürmüştü. Kimilerine göre ise, başkalarının anlatılarını diğer kişilerle paylaşmama konusunda yeterince dikkatli davranmamıştı.

Ben dışarıda konumlandırılmanın avantajını, özellikle dernekler arası ve grup içi çatışmaların arasında kaldığımda yaşadım, her ikisinden birine ait olmaya zorlanamazdım. İçeride olmanın avantajını da, özellikle yüksek nitelikli ve üst gelir grubuna mensup kadınlarla ilişkilerimde yaşadım. Çünkü onlar için eğitim, tüketim alışkanlıkları ve yurtdışı deneyimi gibi konuların ortaklığı, etnisiteden veya aynı dili konuşmaktan daha önemli görülmüştü. En çok da, görüşmelerdeki uzun sessizlikleri doldurmak için soru üretmek yerine susmayı ve beklemeyi öğrendiğimde içerideydim, sınırlar birkaç saatliğine de olsa silinmişti.

Bazı kategorilerde dışarda kalmak, bilmenin dışsallığını daha önemli hale getirdi benim için. Çünkü bilmek içsel olduğu kadar dışsal da bir süreçtir. Hatta bazen, bütünü görmeyi olanaklı kıldığı için dışsallık çok daha önemlidir. Çünkü kişi yaşadığı her şeyi bilmez (Fay, 2012: 45), sadece yaşar ama ona bir araştırmacının gözüyle bakarak bir anlam atfetmez. Fay'e (2012: 34) göre hayatlarımız, belli niyet, arzu ve inançlara sahip olduğumuz fakat bunların ne olduklarını tam olarak bilmediğimiz durumlarla doludur. Yazar, bizden farklı olanların bizi bilmesini dört nedene bağlar. Birincisi, biz kendi etkinliklerimize kendimizi kapırırız ve eyleme dalmak kişinin kendini bilmesini engeller. Yapmak ve bilmek birbirinden farklıdır ve bilmek için yapılanlara belli bir mesafede durmak gerekir. İkincisi, yaşamımızı oluşturan etkinlik ve duygular karmaşıktır. Çoğunlukla birbirine karışan bu çok katmanlı etkinlik ve duyguları çözümlenmek zordur. Dışsal bakış, deneyimlerimizin karmaşıklığını daha net ortaya koyabilir. Üçüncüsü, genellikle başkaları, bizim kendi deneyimlerim ve duygularımızın dış koşullar ve öncül olaylarla bağlantısını kavramaya daha yatkın olurlar. Çünkü içimizdeki karmaşadan uzaktırlar.

Dördüncüsü, kişinin kendi hissettiği ya da yaptığı şeylerle yüzleşmesini engelleyen özaldatmadır. Bu özaldatmanın bizi düşürdüğü bilgisizlik tüneline bizi genellikle başkaları çıkarır (Fay, 2012: 37).

Görüşme yaptığım kadınlar, kamusal mekânda yaşadıkları durumları anlatımlarında, bu durumların etnik kimliklerine dayandırdıkları zaman, benzer durumları benim de yaşadığımı paylaştım. Bu etnik kimliğin deneyim üzerindeki belirleyici rolü görmezden gelinmeden, o kategori dışındakileri de sorgulamama yol açtı: Toplumsal cinsiyet gibi.

Toplumsal Cinsiyet

Rus kadınlara ilişkin küresel boyutta bir damgalama vardır. Ruslar, uluslararası seks endüstrisinin önemli aktörleri olarak sunulurlar ve Rusça konuşan herkesin Rus sanılması veya Rusların seks satışında diğer gruplardan daha çok talep görmeleri nedeniyle anadili Rusça olmayanların bile Rus’muş gibi davranmaları söz konusudur. Bu, seksin ticarileşen kısmıyla ilgili ama bunun dışında gündelik hayatta Rus kadınların hayatlarında belirleyici olan, bunun yarattığı algıydı. Bu yüzden sahada yıllarca taciz, tecavüz, şiddet hikâyeleri dinledim aslında sorularım farklı olsa da. Ruslar hakkında çalıştığımı öğrenip Rus kadın numarası isteyenler veya onların geliş nedeninin “çok belli” olduğu için bu çalışmanın beyhudeliğini vurgulayanlar karşısında, görüşmede herhangi bir soruda ima olduğunu zannettikleri için kendilerinin “o” Ruslardan olmadığını söyleyip görüşmeyi terk edenler veya Rusların hepsinin “öyle” olmadığını dünyaya duyurmamı isteyenler vardı.

Genel olarak görüşme yaptığım kişilerle kısa sürede bir güven ilişkisi kurabildiğimi yadsıyamam. Bunda elbette benim kadın oluşum çok etkiliydi. Çünkü kadınlık beni pasif, zararsız ve halden anlayan biri konumuna getirmişti. Eminim Rus kadınlarla bir erkek araştırmacının çalışması, araçların niteliğini ve Rus kadınların görüşme istekliliğini etkileyecekti. Bu sadece kadınların bir erkekle cinsellik veya şiddet gibi hassas konuları rahat konuşamayacaklarını ya da onun tacizine maruz kalacaklarını düşüncelerinden değil, partnerlerinin tavırlarından da kaynaklanıyordu. Randevu almak istediğim Rusların resmi ve gayri resmi partnerlerinin görüşme öncesi benimle iletişim kurmaya çalışmaları, görüşmeye kendileri de gelmeleri veya görüşme yerini kendi evleri veya iş yerleri olarak belirleyerek beni denetim altında tutmaları tam da bununla ilgiliydi. Bütün bunların yanında, bir erkek araştırmacının aynı grupta çalıştığında neler anlatacağını çok merak ediyorum.

Bir kadın araştırmacı olarak kadınlarla çalışmak, görüşmeciler kadar benim için de konforluymuştu. Erkeklerle görüşen (ODTÜ Göç Araştırmaları Grubu, 2015) ya da saha çalışmasında erkeklerle bağlantı kuran (Körükmez, 2016) çeşitli araştırmacıların yaşadıkları olumsuz deneyimleri yaşamamam da, sahada bulunduğum sürede birçok kez tacize uğradım. Kadınlar da benzer şekillerde taciz edildiklerini veya tecavüze uğradıklarını anlatmışlardır. Rus kadınlar, tacizden kamusal mekânda korunmak için saç renklerini koyu renklere boyamayı veya aksanlarından anlaşılmasın diye dilsizleşmeyi sıklıkla yapıyorlardı; ben de görüşme veya gözlem için gideceğim semte göre kıyafetlerimi seçiyordum, çoğunlukla daha kapalı kıyafetler giyiyordum. Bunlar, görüşme yapacağım kişiler için değil, saha çalışmasının sağlıklı şekilde tamamlanması içindi. Ancak bu, diğer görüşme yaptığım kadınlarla, hazırlık aşamasında nasıl da birbirimize benzediğimizi gösterdi. Kadınlık üzerinden bu deneyim ortaklığı, görüşme yeri ve saatini her iki tarafın güvenliğine ve uygunluğuna göre belirlememizi getirdi beraberinde. Özellikle ulaşımı ciddi bir sorun olan İstanbul’da, akşam geç biten görüşmeden sonra beni evime bırakacak boyutta özenli davranan kadınlarla tanıştım. Bununla birlikte Rus kadınları, bu ülkenin kadınları – ki tanımlanması oldukça güç bir heterojen grup- uygun davranmamakla suçlayan Türk kadınlar kadar, başka Rus kadınlar da vardı. Rusya’da bir kadının özellikle kamusal mekân kullanımının Türkiye’den çok farklı olduğu, bu değişimin kadınların gündelik hayatlarını etkilediği sıklıkla belirtildi, benim de aynı durumları yaşadığıma dair onayım görüşme içinde zaman zaman beklendi. Bunda, toplumsal cinsiyetin yanında, görüşme yaptığım kişilerle yaşça yakın olmamız da etkiliydi. Bu defa kategori ‘o yaştaki kadınlar’ halini aldı.

Cinsiyet temelinde kadınlarla ortaklıklar kurmak kolay değildir (Ramazanoğlu, 1989). Elbette kadınların yaşamını araştırmak için kadın olmak işe yarayabilir ama kesinlikle yeterli değil (Onaran-İncirlioğlu, 2016: 188). Etnik kimliğin ve toplumsal cinsiyetin deneyim üzerindeki belirleyici rolü görmezden gelinmeden, başka kategorileri de sorgulamaya başladım: Sosyo-ekonomik statü gibi.

Sosyo-Ekonomik Statü

Rus kadınların özellikle Antalya’da politik olarak bölündüklerinden bahsetmişim. Kadınlar arasındaki bu bölünme, sadece politik görüş temelli değildi, çok ciddi bir sınıf sorunu da içeriyordu. Tamamına yakını yükseköğretim mezunu olan Rus kadınlar, ilk olarak köken bilgisi üzerinden bölünmüşlerdi. Moskova ve St. Petersburg’dan gelenler üst sınıf, diğerleri alt sınıf olarak kabul ediliyordu. Zaten görüşmeciler de sıklıkla bu iki şehirden geldiklerini söylüyorlardı ama uzun süren ve yinelenen görüşmelerde aslında birçoğunun bu iki şehirde belki birkaç yıl geçirdikleri belki de hiç oralarda bulunmadıkları çıkıyordu. Bunun doğruluğunu sorgulamanın peşinde değildim ama bunu neyin söylediğini merak ediyordum. Benim açımdan en ilginç tespit, yukarıda bahsedilen şehirlerde doğmuş, büyümüş ve eğitim almış olan kadınların, görüşmeler boyunca eşleri üzerinden kendilerini tanımlamayı bireyselliklerini vurgulamaları, toplumu analiz etme ve kendi değerleriyle buna eklenme becerileriydi. Sınıf çatışması yaşadıkları diğer kökendaşları ise, görüşmelerde eşlerinin onlara aldıkları arabanın modeli veya üzerindeki kıyafetlerin fiyatı gibi ihtiyaç duymadığım ayrıntıları paylaşmayı tercih ediyorlardı. Bu ikinci grup üyeleriyle bir görüşmemde, görüşmeye giderken giydiğim şortum ve t-shirtümle “tipik bakımsız Türk kadını” olduğum söylendi ve iyi giyinmenin kendine saygı duymak anlamına geldiği sıklıkla tekrarlandı. Ben öyle düşünmüyordum ama böyle bir değişikliğin ne tip sonuçları olacağını da merak ediyordum. Kişinin çatışmanın ortaya çıkarabileceği belli durumlara verdiği tepkiler ve böyle durumları anlamlandırma stratejileri, oranın yerlisi olsun olmasın herhangi birinin gündelik hayatta farklı-bireysel ve kolektif-ahlaki benlikleri nasıl müzakere edebileceğine dair kavrayışları aktarma bakımından temel önem taşır (Scalco, 2016: 67). Bu nedenle, sonraki görüşmelerde, görüşme yapacağım kişiyle giyinme biçimi açısından bir denklik sağlamaya çalıştım ve daha pahalı kıyafetler ve takılarla görüşmeleri gerçekleştirdim. Bunun sonraki bazı görüşmecilerimle yakınlık kurmamda etkili olmasına da oldukça şaşırdım. Özetle her zaman olmasa da, giyinme pratiklerinin gelirle bir ilişkisi vardı ve bu, zaman zaman diğer kategorilerin yanına veya önüne yerleşerek araştırmacı konumunu değiştirebiliyordu.

Sonuçta konum tartışmalarında araştırmacının kendini nasıl gördüğü kadar, araştırma yapılanların araştırmacıyı nasıl gördüğüne de odaklanılır (Milligan, 2016). Çünkü bu ikili belirleyicilik, araştırmanın geleceğini tayin eder. Beni görüşmeye götüren araçların olduğu durumlarda, görüşeceğim kişiler hakkında bilgi edinmeye ve buna göre özellikle giyim kuşam konusunda özen göstermeye çalıştım. Giyinmenin kültürel olduğu kadar sınıfsal bir mesele olduğunu da bilmek gerekir. Dolayısıyla düşük gelir grubundan bir kadınla görüşürken, bunun tam tersine bir görünüşe sahip olmak, görüşmeciyi rahatsız edebilir. Bu nedenle, odağı giyimden konuya yönlendirecek stratejiler düşünülmalıdır.

Araştırma grubumun sıklıkla yükseköğrenim görmüş kişilerden oluşması, hem çalışmanın anlatılmasında hem de görüşme içeriğinin zenginleştirilmesinde etkili oldu. Aynı eğitim düzeyine sahip olmak da araştırmacının gruba yakınlığını etkileyebilir (ODTÜ Göç Araştırmaları Grubu, 2016: 220). Benim Ankara’dan gelen bir araştırmacı olmam, çoğu kez görüşmenin belirli bir ciddiyetle geçmesini sağladı ve hatta özellikle akademide bir kadını desteklemek için yeni kişisel bağlantılar sunma biçimini aldı. Bu noktada meslek, eğitim ve toplumsal cinsiyet temelli yeni bir kategori kümesine kavuştum: ‘doktora yapan akademisyen kadın’. Bu aynı zamanda beni, kazandığım ücret açısından da yeni bir statüye kavuşturuyordu ve kavuştuğum bu statü, çoğu kez hem çalışan kadınlarla benim aramdaki iktidarı bulanıklaştırmaya hem de özellikle işgücü piyasasının yapısı hakkında daha derinlikli konuşmaya yardımcı oldu.

Son olarak büyük ölçüde eğitim düzeyi, tüketim alışkanlıkları, sosyal sermaye ve sosyo-ekonomik statüyle ilgili olan hareketlilik geçmişinden bahsetmek istiyorum. Hareketlilik geçmişi araştırmacı ve araştırılanın hem mekânsal hem de bu mekânsal hareketliliğin bağlamında yaşanan sosyal hareketlilik geçmişi içeriyor. Mekânsal hareketlilik, kişilerin çeşitli sebeplerle ve farklı sürelerde bir yerden başka bir yere gidişleri anlamına gelirken, burada kastettiğim sosyal hareketlilik toplumsal katmanlar arası geçişten ziyade, göçle kişilerin sarmalandıkları ilişki ağlarının niteliğiyle şekilleniyor. Mesela eğitim almak için veya tatil için bir mekânda bulunmak, bulunma nedenine göre kendi sosyal ilişki kümesini yaratıyor. Bu açıardan ortaklaşma ise, özellikle iki tarafın da yabancı olduğu bir yerde düğümleniyorsa, görüşmede düğümlenen bazı anların açılmasını sağlayabiliyor. Saha çalışması sırasında katılımcılar, kendi ülkeleri de dâhil, buldukları şehirleri anlattıklarında benim buraları daha önce gördüğümü anladıklarında, anlatılarını genişletme yoluna gittiler. Çünkü bahsettikleri bir

kilisenin, kafenin, sokağın ya da çiftliğin, benim gözlerimle de görüldüğünün bilgisi, anlatılarına bir karşılık bulabildikleri hissini yaratmış olabilir. Sosyal olarak ise, öğrenci veya misafir araştırmacı olarak bir Batı Avrupa ülkesinde bulunanlar, buralarda öğrencilik veya akademisyen olmakla kazanılan sosyal çevreyi daha rafine analizlerle sunabildiler. Böylece herkesin arama motorlarıyla ulaştığı bilgiler dışında, kendi iç süzgeçlerinden geçen ve kendi mantıklarını yansıtan önermelere kavuştum. Özetle, Cukut Krilic'in (2011:166) araştırmacının kendi hikâyesini paylaşmasının güven ilişkisinde etkili olabildiğine ilişkin çıkarımını destekleyen deneyimler yaşadım.

Bitirirken

Türkiye'deki alan araştırması geleneğinde nitel çalışmalar kâğıda dökülürken, “önemsiz detaylar”, “terslikler”, hatta “başarısızlıklar” olarak tanımlanan deneyimler, araştırma metnine yansıtılmaz. Yöntemsel tartışmalar çerçevesinde kısıtlı ölçüde kendilerine yer bulsalar bile, çoğunlukla kapalı bir üslupla, deyim yerindeyse geçiştirilir. Oysa sahada karşılaştıkları ya da dâhil oldukları kimi durumlar (kimlik çatışmaları, bürokratik ve ideolojik engeller gibi), araştırmanın ilerleyişini etkilediği gibi, yönünü dahi değiştirebilir. Sıradan görülerek geçiştirilen bu kontrol dışı dönüşler ve ilerlemeler, alan araştırmasını sürdüren, hatta geliştiren deneyimlerdir (Nahya ve Harmanşah, 2016: 18). Bu makale kapsamında paylaştığım deneyimler de, sahanın dinamik yapısının araştırmayı nasıl etkilediğini ortaya koymaya yönelikti ve benim bunları görmezden gelerek bir saha çalışması sonucu sunmam, bu sonucun değerlendirilmesinde bazı boşluklar yaratabilirdi.

Yukarıda yürütmeye çalıştığım konum tartışması, içinde araştırılanların bilgi, düşünce, duygu ve deneyimlerini anlamak için gereken iletişimi sürdürmeye yarayan birtakım stratejileri barındırıyor ki bu süreçte iletişimi engelleyebilecek sınırların üstesinden gelme zorunluluğu var. Bu sınırlar, örneğin fiziksel, zamansal, etik, sosyo-kültürel ya da dini olabilir ve bu sınır araştırılan ile araştıranın toplumsal cinsiyeti, yaşı, etnisitesi ve sosyal sınıfından etkilenebilir (Ryan ve Golden, 2006: 1191-1192). Neticede araştırma sürecinde araştıran ve araştırılan karşılıklı işbirliği geliştirebilmesi oldukça önemlidir (Rowling, 1999) ve görece sınırlarla mücadele, karşılıklı işbirliğini geliştirmek için başattır. Kendi saha çalışmam süresince, karşılıklı işbirliğini bir alışverişe de dönüştüren ve görece sınırları sorguladığım çokça durumla karşılaştım. Bana anlatılanların niteliğini değiştirme riski olsa da, görüşme yaptığım kadınların benden çeşitli taleplerine yanıt vermeye çalıştım. Bunlar arasında Türkçe bilmeyen bir kadına, Rusça bilen boşanma avukatı bulmak, diploması yıllardır denklik için bekleyen bir kadının dosyasının durumunu Yüksek Öğretim Kurumu'ndan sormak ya da kanserli bir Rus çocuk için yapılan yardım kampanyasına grafik tasarımcısı arkadaşımın ücretsiz tasarım yapmasına aracı olmak vardı. Karşılıklı işbirliği kurulmasına rağmen, görüşme yapılan kişilerin yaşadıklarını tam olarak anlamanın mümkün olduğu iddia edilemez ama onların yaşadıklarını ve bunun etkilerini görmek bakış açısının farklılaşmasını sağlar (Corbin Dwyer ve Buckle, 2009: 57). Bu çalışmada da, farklı ortaklıklar geliştirdi ki bazen görüşmede kullanılan bir cümle, haftalarca üzerinde düşünmeye, başka kişilerden fikir almaya, daha fazla o konuda okumaya ve görüştüğüm kişiye o cümle için yeniden gitmeme neden oldu.

Araştırmacının farklı rolleri ve bakış açıları araştırma sürecini etkilediği (De Andrade, 2000) kabul edilmekle birlikte, önemli olan içerde-dışarda olmak değildir, açık, güvenilir, dürüst, katılımcıların deneyimlerine karşı oldukça ilgili olmak araştırmacı konumunu belirlemede bazen verili tanımlamalardan daha etkili olabilir (Corbin Dwyer ve Buckle, 2009: 59). Neticede araştırmacının alanla kurduğu ilişkinin kendisi aslında bütün bir araştırma projesinin içeriğini belirler (Zengin, 2016: 43). Bir alan araştırması deneyimi, her zaman araştırmacının sadece alana girmesi, ya da kendini bu alanın bir parçası haline getirebilmesiyle eşdeğer değildir; araştırmacının aynı zamanda alan tarafından özümsemesi, emilmesiyle ve süreç içerisinde değişmesiyle de beraber gider (Zengin, 2016: 44). Bir başka ifadeyle farklı biyografilerimiz ve maddi varlığımızla farklı özne pozisyonları alırız, öznelliğimiz araştırmamızı etkiler (England, 1994: 247). Rus kadınlar hakkında çalışırken deneyimlediklerim de buna karşılık geliyordu. Bu nedenle ilişki kurulumunda zorlama içeridelik ya da grupla mesafe yaratan dışarıdalık yerine, iki tarafın da iyilik halini gözeterek konu ya da durum odaklı pozisyon almaya çalıştım. Yine de verili kategorilerin çalışmayı etkilediğini görmezden gelemem. Bu bazı görüşmeleri özellikle yapmama, bazen özellikle yapamamama bile neden oldu.

Alana girerken ben kimdim? Konumum neydi? Alana girerken Ankara'dan gelen bir araştırmacıydım ama beni görüşmeye götüren bağlantı üzerinden kendime zaman zaman yeni yan kimlikler de katıyordum. Bununla birlikte hiçbir zaman "onların özel bilgilerini alıp oradan hızla uzaklaşan kişi" olarak grldğm hissetmedim. İnsan ne zaman çalıştığı grubun içinde olur? Dışarı neresidir? Saha çalışmasını, salt size anlatılanları çantanıza koyup gidebileceğiniz bir süreç olarak grmediğinizde içeri-dışarı ayrımı belirsizleşebilir.

Son olarak, Türkiye göçmen çeşitliliğinin çok olduğu ve özellikle son dönemlerde çok kırılğan göçmen gruplar için hedef halindeki bir ülkedir. Türkiye'deki göçmenler birbirinden pek çok açıdan farklılaşıyorlar, talepleri de aynı eksende değişiyor. Bu gerçeğin farkında olan g araştırmacılarının bilgiyi üretme görevi kadar, göçmenin kısık sesinin duyurulmasını yardımcı görevi de vardır. İşte bunun ilk yeri, araştırmacıyla araştırılanın karşılaştığı yerde, bu zamana kadar bastırılmış olan sesi açığa çıkarmaktır. Bu da karşılaşmayla gündeme gelen konum tartışmalarının önemini yeniden ortaya koyuyor. Türkiye gibi bir göçmen ülkesinde, araştırmacı konumuna ilişkin daha fazla çalışmaya ihtiyaımız var. Bu, hem göçmenleri ve onların buradaki hayatlarını anlayabilmek için hem de bu coğrafyadaki ilişkilerle inşa edilen kimliklerimizin farkına varıp bunları bir arada yaşamayı mümkün kılacak şekilde yeniden düzenlememiz için gerekli.

Kaynakça

- Angrosino, Michael. V. "Recontextualizing Observation: Ethnography, Pedagogy, and The Prospects For a Progressive Political Agenda". Norman K. Denzin ve Yvonna S. Lincoln (Ed.), *The Sage Handbook of Qualitative Research* (Thousand Oaks, Kaliforniya: Sage, 2005: 729-745).
- Anthias, Floya. "Transnational Mobilities, Migration Research and Intersectionality: Towards a Translocational Frame". *Nordic Journal Of Migration Research* 2,2 (2012), 102-110.
- Appadurai, Arjun. "Global Ethnoscapes: Notes and Queries for a Transnational Anthropology", Richard Fox (Ed.). *Recapturing Anthropology: Working in the Present*. (Santa Fe, New Mexico: School of American Research Press, 1991: 191-210).
- Arthur, Lore. "Insider-Outsider Perspectives in Comparative Education". *Seminar Presentation at the Research Centre for International and Comparative Studies*, Graduate School of Education, University of Bristol, Bristol (2010)
- Asselin, Marilyn E. "Insider Research: Issues To Consider When Doing Qualitative Research in Your Own Setting". *Journal for Nurses in Staff Development*, 19(2), (2003). 99-103.
- Bastia, Tanja. "Intersectionality, Migration and Development". *Progress in Development Studies*, 14, (2014). 237-248.
- Bryman, Alan. *Social Research Methods* (Oxford University Press, 2001)
- Botterill, Katherine. "'We Don't See Things As They are, We See Things as We are': Questioning The 'Outsider' in Polish Migration Research". *FQS Forum Qualitative Social Research* 16, 2 (2015).
- Bürkner, Hans-Joachim. "Intersectionality: How Gender Studies Might Inspire The Analysis of Social Inequality among Migrants". *Population Space and Place*. Özel Sayı, 18, 2 (2012), 181-195.
- Carling, Jorgen, Bivand Erdal, Marta ve Ezzati, Rojan. "Beyond the Insider-Outsider Divide in Migration Research". *Migrat Stud*, 2, 1 (2013), 36-54
- Crenshaw, Kimberle. "Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics," **University of Chicago Legal Forum**, 8 (1989).
- Corbin Dwyer, Sonya ve Buckle Jennifer L. "The Space Between: On Being an Insider-Outsider in Qualitative Research". *International Journal of Quantitative Research*, 8, 1 (2009).
- Coşkun, Emel. *Bunların Gerçek Olduğuna İnanmıyor Musunuz?: Araştırma Etiğine Dair "Yukarıdan" Notlar: Etnografik Hikâyeler: Türkiye'de Alan Araştırması Deneyimleri*, Ed. [Rabia Harmanşah](#) ve [Z. Nilüfer Nahya](#) (Metis Yayınları, 2016).
- Cukut Krilić, Sanja. "The Role of Ethnicity in Qualitative Migration Research", *Migracijske i Etničke Teme* 27, 2 (2011), 161-175
- De Andrade, Lelia Lomba "Negotiating from the Inside: Constructing Racial and Ethnic Identity in Qualitative Research", *Journal of Contemporary Ethnography*, 29, 3 (2000), 268-290

- Deniz, Ayla. Rusya'dan Antalya'ya Ulusaşırı Göç ve Bu Göçün Sosyo-Mekânsal Sonuçları. (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2012).
- Deppermann, Arnulf. "Interview als Text vs. Interview als Interaktion". *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 14, 3 (2013).
- England, Kim. "Getting Personal: Reflexivity, Positionality and Feminist Research". *The Professional Geographer* 46, 1 (1994), 80-9
- Fay, Brian. *Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi: Çokkültürlü Bir Yaklaşım*. (Ayrıntı Yayınları: İstanbul, 2012).
- Glesne, Corrine. *Becoming Qualitative Researchers: An Introduction* (New York: Longman, 1999).
- Halfacree, Keith and Boyle, Paul. "The Challenge Facing Migration Research: The Case For a Biographical Approach". *Progress in Human Geography* 17 (1993), 333-348.
- Haraway, Donna. "Situated Knowledges: The Science Question in Feminism And The Privilege of Partial Perspective". *Feminist Studies*, 14, 3 (1988), 575-599.
- Henry, Marsha Giselle. "'Where are you Really from?': Representation, Identity and Power in the Fieldwork Experiences of a South Asian Diasporic", *Qualitative Research*, 3, 2 (2003), 229-242.
- Holstein, James A. ve Gubrium, Jaber F. *Postmodern Sensibilities*. James Holstein ve Jaber F. Gubrium (Ed.), *Postmodern Interviewing* (Thousand Oaks, Kaliforniya: Sage, 2003: 3-19).
- Kanuha, Valli Kalei. "Being" Native Versus "Going Native": Conducting Social Work Research as an Insider. *Social Work*, 45, 5 (2000), 439-447.
- Kofman, Eleonore, Sales, Rosemary, Phizacklea, Annie ve Raghuram, Parvati (Ed.) *Gender and International Migration in Europe*. (London: Routledge, 2000)
- Körükmez, Lülüfer. "Kadın Araştırmacıların Erkek-Dominant Sahada Çalışması Mümkün mü?" *Fe Dergi* 8, 2 (2016), 62-72.
- Lloyd, Betty-Ann., Ennis, Frances., ve Atkinson, Tannis. *The Power of Women-Positive Literacy Work: Program-Based Action Research*. (Halifax, NS: Fernwood, 1994)
- McHugh, Kevin "Inside, Outside, Upside Down, Backward, Forward, Round and Round: A Case for Ethnographic Studies in Migration". *Progress in Human Geography* 24, 1 (2000), 71-89.
- McNess Elizabeth, [Lore Arthur](#) ve [Michael Crossley](#), "'Ethnographic Dazzle' and the Construction of the 'Other': Revisiting Dimensions of Insider and Outsider Research for International and Comparative Education" *Compare: A Journal of Comparative and International Education*. (2013)
- Merton, Robert "Insiders and Outsiders: A Chapter in the Sociology of Knowledge". *American Journal of Sociology* 78,1 (1972), 9-47.

- Milligan, Lizzi “Insider - Outsider - Inbetween? Researcher Positioning, Participative Methods and Cross-Cultural Educational Research”. *Compare: A Journal of Comparative and International Education*. 46, 2 (2016), 235-250
- Morokvasic, Mirjana. “Birds Of Passage Are Also Women...”, *International Migration Review*, 18, 4 (1984), 886–907.
- Nahya Nilüfer ve Rabia Harmanşah, *Kendini ve Ötekini Yazmak: Alan Araştırması ve Deneyim*. Etnografik Hikâyeler: Türkiye’de Alan Araştırması Deneyimleri, Ed. [Rabia Harmanşah](#) ve [Z. Nilüfer Nahya](#) (Metis Yayınları, 2016).
- Narayan, Kim. How Native Is a “Native” Anthropologist?, *American Anthropologist* 95, 3, (1993), 671–686
- Nowicka, Magdalena ve Ryan Louise. “Beyond Insiders and Outsiders in Migration Research: Rejecting a Priori Commonalities. Introduction to the FQSThematic Section on "Researcher, Migrant, Woman: Methodological Implications of Multiple Positionalities in Migration Studies". *FQS Forum Qualitative Social Research* 16, 2 (2015).
- ODTÜ Göç Araştırmaları Grubu: Yasemin Akis, Esra Demirkol, Meltem Hamit, Zeynep Karakılıç, Görkem Dağdelen, Nevin Şahin-Malkoç, Figen Uzar-Özdemir, Besim Can Zırh. *Türkiye Göç Araştırmalarında Araştırmacı Deneyimleri: Göç Araştırmalarında Araştırmacının Konumu Üzerine Öz-Düşünsel Bir Bakış*. Göçler Ülkesi, Ed. Lülüfer Körükmez ve İlkey Südaş (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015: 197-227).
- Onaran-İncirlioğlu, Emine. *Alanda Takım Çalışması: Yorumlama, Müzakere, Uzlaşma*. Etnografik Hikâyeler: Türkiye’de Alan Araştırması Deneyimleri, Ed. [Rabia Harmanşah](#) ve [Z. Nilüfer Nahya](#) (Metis Yayınları, 2016).
- Pessar, Patricia R. ve Mahler, Sarah J. “Transnational Migration: Bringing Gender in”. *International Migration Review*, 37, 3 (2003) 812-846.
- Ramazanoğlu, Caroline. *Feminism and the Contradictions of Oppression*. (Routledge, 1989).
- Rose, Phyllis. *Writing on Women: Essays in a Renaissance*. (Middletown, CT: Wesleyan University Press. 1985).
- Rowling, Louise Being. “In, Being Out, Being With: Affect and The Role of The Qualitative Researcher in Loss and Grief Research”. *Morality*, 4, 2 (1999), 167-181.
- Ryan, Louise ve Golden, Anne. “‘Tick The Box Please’: A Reflexive Approach to Doing Quantitative Social Research”. *Sociology*, 40, 6 (2006), 1191-1200.
- Ryan, Louise, Kofman, Eleanore ve Aaron, Pauline. “Insiders and Outsiders: Working with Peer Researchers in Researching Muslim Communities”. *International Journal Of Social Research Methodology* 14, 1 (2011), 49-60.
- Scalco, Patricia.** *Alanda Bir "Brezilyalı": Günümüz İstanbulu'nda Çoklu Kimlik Müzakeresi ile Cinsellik ve Ahlak Üzerine Bir Alan Araştırması*. Etnografik Hikâyeler: Türkiye’de Alan Araştırması Deneyimleri, Ed. [Rabia Harmanşah](#) ve [Z. Nilüfer Nahya](#) (Metis Yayınları, 2016).
- Sherif, Bahira. “The Ambiguity Of Boundaries in The Fieldwork Experience: Establishing Rapport and Negotiating Insider/Outsider Status”. *Qualitative Inquiry* 7, 4 (2001), 436-447.

Silvey, Rachel. "Power, Difference And Mobility: Feminist Advances in Migration Studies". *Progress in Human Geography*, 28, 4 (2004), 490-506.

Südaş, İlkay. *Türkiye'ye Yönelik Göçler ve Türkiye'de Yaşayan Yabancılar: Alanya Örneği*. (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2005).

Şentürk, Burcu, *Mahalle Kahvesinde "Abla", Kabul Günlerinde "Hanım": Sınıf ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Gecekonuda Kadın Araştırmacı Olmak*. Etnografik Hikâyeler: Türkiye'de Alan Araştırması Deneyimleri, Ed. [Rabia Harmanşah](#) ve [Z. Nilüfer Nahya](#) (Metis Yayınları, 2016).

Warren, Carol. *Gender Issues in Field Research* (Newbury Park, Kaliforniya: Sage, 1988).

Zengin, Aslı. *İktidarın Mahremiyeti: İstanbul'da Hayat Kadınları, Seks İşçiliği ve Şiddet* (Metis Yayınları: İstanbul, 2016)

